



Király László

80 éve született Jacques Demy

Sajnos, a magyar mozilátogatóknak –különösen az 50 év alattiaknak – nem sokat mond a rendező neve. Pedig a francia „új hullám” egyik legjelentősebb egyénisége volt ő, a világsikert aratott Cherbourgi esernyők című filmopera rendezője. (Ez az alkotás bekerült a 20. század legjelentősebb száz filmjét felsoroló antológiába.) Nem a magyar mozinéző tehet róla, hogy – tudomásom szerint – ez utóbbi film mellett csak a Rocheforti kisasszonyok című vígjátékát játszották a hazai filmszínházak. Hogy ennek mi lehetett az oka, ma már persze csak találgatni lehet. (A későbbiekben megkísérlem megtalálni a lehetséges okokat.)

A 80. születésnap mellett az is apropót ad a művészről való megemlékezésre, hogy a múlt évben a legnagyobb filmrendezők alkotásait egyetlen dobozba zárva, sorozat jelent meg a nyugati boltokban. Ennek egyik darabja az „intégrale Jacques Demy”. (Előttem ismeretlen okból azonban az „összkiadásból” kimaradt egy-két film, pl. az 1987-ben forgatott La table tournant – A forgóasztal című, amelyre már csak azért is kíváncsi lettem volna, mert zenéjét a lengyel Wojciech Kilar írta, aki egyike a kedvenc szerzőimnek.)

Nem szeretném untatni az olvasót olyan filmek részletes bemutatásával, melyeket sosem látott. Ám remélem, Demy filmjeinek költői gazdagságát talán sikerül

megéreztetni enélkül is. Aki meg akarja ismerni az 1988-ban lezáródott életművet –utána még két évet élt a rendező –, „iránytűként” használhatja a művész felesége – a szintén világhírű filmrendezőnő –, Agnes Varda poétikus életrajzi filmjét, a Nantes-i Jacquot című alkotást. (Ezt a filmet a Magyar Televízió két alkalommal is sugározta.) A film Demy gyerekkorát eleveníti meg, addig a pillanatig, amíg fel nem kerül Párizsba, ahol elkezdti filmes tanulmányait. Segítők lehetnek még a pályakép megismerésében Demy nyilatkozatai, versei (mert azokat is írt, nem csak a filmdalok szövegeit, hanem önálló költeményeket, melyeket csak nemrég publikáltak).

Jacques Demy élete azt bizonyítja, hogy a művész „nem lesz, hanem születik”. Már egészen korán, 13-14 éves korában fanatikus elszántsággal, egyszerű eszközökkel animációs filmeket írt, rendezett és realizált házuk padlásán. Édesapjának autójavító műhelye volt, s ez az élmény megjelenik a Cherbourgi esernyők nyitójelenetében, majd az egész filmben fontos szerepe lesz, hiszen a főhős autószerelő. Demy első rövidfilmje a 40-es években készült: a közeli hidat ért bombázás rajzfilmen történő megelevenítése volt. Majd később papírból kivágott figurákkal és díszletekkel készített rövidfilmeket (Éjszakai támadás, A balerina).

Demy kezdettől fogva jelentős színészekkel dolgozott. Egyik korai kisfilmjében feltűnik a fiatal Jean-Louis Trintignant, aki később az Egy férfi és egy nő című Lelouch-alkotásban lett világhírű, Anouk Aimée partnereként. Ez utóbbi a főszereplője Demy első nagyjátékfilmjének, az 1960-ban forgatott Lolának, majd 8 évvel később a Los Angelesben készített Model Shop című filmnek. Catherine Deneuve Demynek köszönheti világhírét, mivel a Cherbourgi esernyőket megelőzően a színész nő csak jelentéktelen szerepeket alakított, amelyekre senki sem figyelt fel. (A filmmusical főszerepére egyébként Brigitte Bardot-t szeretne volna megnyerni a rendező, ám ez valamilyen okból nem valósult meg.) Catherine Deneuve – akit csak „Franciaország legszebb asszonyaként” emlegetnek hazájában, s akinek állítólag a fényképe rákerült volna a legnagyobb címletű francia frankra, ha közben be nem vezeték az eurót – még három Demy-filmben játszott. A Rocheforti kisasszonyok című zenés vígjátékban testvérével, a tragikus autóbalesetben elhunyt Françoise Dorleac-kal, a Szamárbőr című mesefilmben, ahol apját, az öreg királyt Jean Marais alakította, végül A legfontosabb esemény, mióta az ember a Holdon járt című szatírjában, ahol Marcello Mastroianni partnere volt. Jean Marais később a Parking című Demy-filmben

is játszott, ahol az alvilág fejedelmét, Hádészt alakította. Egyik – ha nem a legutolsó – filmje Yves Montand-nak a Demy hatyúdalává lett Három jegy a 26-i előadásra című alkotás.

Az első osztályú színművészek további felsorolása helyett fordítsuk figyelmünket Demy ars poétikájára és arra, hogyan valósította azt meg: „Az az én elképzelésem, hogy csináljak 50 filmet, melyek egymással összefüggenek...”. Ennek szellemében a Lola című film egyik főszereplője, Roland Cassard, az ékszerész, aki szerelmes a gyereke messzire ment apját váró főhősnőbe, a történet végén elhagyja Nantes-ot (Demy szülővárosát, ahol több filmet is forgatott), és „átsétál” a Cherbourgi esernyőbe... Ahol beleszeret az autószerelő fiútól terhes lányba. (Sokáig nem tudtam, miért nevezik a lemezborítón „Lola témának” azt a világlágerré lett dallamot, amit az ékszerész énekel a terhes lány anyjának, Mme Emerynek, miközben elmeséli élete szomorú történetét: „Valamikor szerettem egy asszonyt, aki engem nem szeretett...”. Nos, ez a dallam a Lola című film kísérőzenéjének vezérmotívuma.) Aztán Lola 8 évvel később feltűnik a Model Shop című amerikai filmben, mint egy Los Angelesben dolgozó francia nő és az őt ostromló fiúnak megmutatja volt férje és fia fényképét, akiket a Lola

Cherbourgi
esernyők
(Nino
Castelnuovo,
Catherine
Deneuve)



című filmben láthattunk... Számos ilyen tudatos átfedés jellemzi Jacques Demy filmjeit. Nem is mindig a történet szintjén, hanem a szereplők mozgatása, a helyszínek, a kameraállás, bizonyos visszatérő mondatok révén. (Filmjeinek szövegét jórészt ő maga írta.)

A Lola után A bujaság (1961) következett, mely „A hét fő bűn” című (elképzelt? tervezett?) filmsorozat egyik epizódja. Ebben láthatjuk Bernard szerepében a fiatal Jean-Louis Trintignant-t és egy pár másodperces szerepben azt a szőke színésznőt, Corinne Marchand-t, aki Agnes Varda Cleo 5-től 7-ig című, filmtörténeti jelentőségű alkotásának főszereplőjeként lett közismert. S itt mindjárt meglephetjük az egyik magyarázatát, miért volt lehetetlen a 60-as évek Kelet-Európájában bemutatni A bujaság című filmet. Ugyanis a pokol-jelenetben meztelen „szenvető lelkeket” láthatunk és a valóságban játszódó események során az egyik férfi szereplő fantáziájában néhány másodpercre a szereplők ruhátlanná válnak. (Az elvtársak vigyáztak a szocialista ember „jó erkölcsre...”.) Későbbi filmjeiben is érint Demy olyan, akkoriban nálunk tabu témákat, melyek miatt nem láthatta a magyar közönség a filmjeit. Így pl. az azonos neműek egymás iránti vonzalma (Lady Oscar, Parking) és az incesztus /Szamárbőr, Három jegy a 26-i előadásra). Annak ellenére, hogy a rendező finom ízléssel, költői utal ezekre az emberi jelenségekre, az egyneműek csókolózásának nyíltszíni bemutatása ekkoriban nálunk nem volt lehetséges (1982-ig, Makk Károly Egymásra nézve című alkotásáig).

1961-ben már készen állt a Hűtlenség, avagy a cherbourgi esernyők című film forgatókönyve. (Később a cím elejét elhagyta a rendező.) Ám közben megszületett Az anyalok völgye című film 1962-ben, Jeanne Moreau-val a női főszerepben. E mozi fő jelenetei a kaszinóban játszódnak, ez is Demy gyerekkori élményéből táplálkozik. Mint annyi más filmje is: pl. A Loire-völgyi fapapucskészítő, a Cherbourgi esernyőkben megjelenik az a gyermekkori emlék, amikor a rendező találkozik egyik lány ismerősével, aki terhesen férjet keres a farsangi forgatagban. Önéletrajzi motívum a részeges özvegy ezredesné az Egy szoba a városban című filmben. (Demy életművében a második végig énekelt filmopera, Michel Colombier zenéjével, Dominique Sanda és Michel Piccoli főszereplésével 1982-ben.)

A világsikert Jacques Demy számára a Cherbourgi esernyők című film hozta meg 1964-ben. A Cannes-i filmfesztivál földjén mellett számos egyéb kitüntetésben is részesült ez az alkotás. Oscar-díjra is jelölték és szó volt a színházi változat Broadwayn történő bemutatásáról is, de ez utóbbi csak Párizsban valósult meg. (Nem tudom, zenés színházaink miért nem ambicionálják ezen klasszikus alkotás magyarországi bemutatóját. A filmet a 2000-es években digitalizált formában kiadták DVD-n, amely napok alatt elfogyott... Nem beszélve a film amerikai bemutatójáról, amely a 90-es években ugyanakkora sikert aratott, mint a maga idején.)



A Cherbourgi esernyők világsikere persze nagymértékben köszönhető a zeneszerzőnek, Michel Legrand-nak, akivel Demy olyan – szinte testvéri – kapcsolatot alakított ki, mint amilyen a filmtörténelemben Fellini és Nino Rota, illetve Krzysztof Zanussi és Wojciech Kilar között lehetett.

A film szép-szomorú története egy autószerelő fiú és egy esernyőbolt tulajdonosnőjének lánya közti szerelemről szól. De közbejön az algériai háború, a fiúnak 2 évre katonának kell mennie. Az elválás előtti éjszakán a szerelmesek együtt hálnak és a lány teherbe esik. Közben anyja nehéz anyagi helyzetbe kerül, ebből egy fiatal ékszerész, Roland Cassard segíti ki őt, aki beleszeret a terhes lányba. Feleségül veszi és elhagyják Cherbourg-t. A fiú hazatér – sérülten – Algériából és feleségül veszi beteg nagynénjének ápolónőjét. A nagynéni halála után benzinkutat nyitnak és egy karácsony este, mikor a feleség a kislíval vásárolni megy, befut egy autó a hűtlen menyasszonnyal és kislányával. A megrendítő találkozás után az asszony visszatér gazdag környezetébe és a volt szerető nem nézi meg a – állítólag – rá nagyon hasonlító, vér szerinti lányát...

Vallomással kell folytatnom Jacques Demy művészetéről szóló ismertetésemet. Talán különösnek tűnik egy komoly zeneszerzőtől, hogy azt írja: minden addig megismert zene mellett érzelmileg rá a legnagyobb hatást – 12 évesen – a Cherbourgi esernyők zenéje gyakorolta. Nem szabad elfelejteni, hogy a 60-as években Magyarországon a francia zene nem volt nagyon ismert. Sem a zeneiskolában, sem a rádióban, sem koncerteken nem igen találkozhattam vele. Couperin, Rameau, Berlioz, Ravel, Debussy, Honegger muzsikája finoman szólva „terra incognita” volt. A Cherbourgi esernyők zenéjével megérintett a francia kultúra – melynek azóta is szerelmese vagyok – és a jazz addig ismeretlen világa. A film megtekintésének másnapján könnyfoltot találtam a párnámon... Azt hiszem, ennél nagyobb hatást műalkotás nem válthat ki egy manipulálatlan, érzékeny lelkű fiatalemberből.

Aki teheti, ismerkedjen meg ezzel az egyedülálló, nagyszerű filmes életművel!



Dürer emléklapozat kiadás 1998

Filep Sándor

Filep Sándor: Dürer emléklapok - 1998